

Х.Жээнбаев атындагы

мектеп - лицейи

Тарбиялык саат

(Ата – энелер университети)

«Кыз адеби кымбат,
уул адеби урмат»

Класс жетекчи: Исмаилова А.Б.

Сабак: Тарбиялык саат (Ата – Энелер университети)

Темасы: Кыз адаби кымбат, уул адаби урмат.

Сабактын максаты:

1. Окуучуларда адептүү болуу жөнүндө ой жүгүртүүгө өбөлгө түзүү.
2. Окуучуларда адеп билимин калыптандыруу, өзүн адептүү кармоого тарбиялоо.
3. Элдик каада-салтты, урп-адатты баалоого көндүрүү. Улууларды урматтоого, кичүүлөрдү сыйлоого чакыруу.

Сабактын жабдылышы: Макал-лакаптар жазылган плакаттар.

Сабактын журушу:

1. Уюштуруу:

Сабактын темасы, максаты боюнча тушунук беруу.

2. Жаны тема:

Балдарым акыл-эстуу, адептуу болсо деп ар бир эле ата-эне тилек кылат. Ата-энебиз каалагандай бала боло алабызбы? Ата-бабаларыбыз байыртан эле адеп-ахлак маселесине олуттуу конул буруп келишкен.

Кылымдар бою түзүлгөн элдик мораль, ата-бабаларыбыз түзгөн улуу адептик-ыймандык нарк-дөөлөттөр – күнүмдүккө эмес, түбөлүктүүлүккө эсептелген, калктын тарыхый тажрыйбасынан жаралып, доорлор сыноосунан өткөн көөнөрдөс элдик этикалык нарктар, адеп-ыймандык мурастар.

Калыгул даанышмандын гуманисттик этикасы насыяттайт: «Орой айтсаң адамга жукпайт, орой сөздү киши укпайт, сылык-сыпаа сөз жетет, ал мээге эмес, жүлүнгө кетет». Элдик кемеңгер Калыгулдун ишениминде оройлукту назиктик, сылыктык, ачууну токтоолук, сабырдуулук, жек көрүүнү мээрим менен сүйүү жеңет.

Элдик этикада калыстык, чынчылдык, адилеттүүлүк, акыйкатчылдык, жоомарттык, «таш менен урганды аш менен урган» айкөлдүк, топуктуулук, сабырдуулук, сылык-сыпаалык, кечиримдүүлүк, мээримдүүлүк, ар намыстуулук, жоопкерчиликтиүүлүк, мекенчилдик ж.б. улуу сапаттар ар дайым даңазаланып, адамдык жүрүм-турумдун идеалы болуп келген.

Элдик каада-салттан, урп-адаттан алынган адеп билими менен таанышалы:

1. Озунду адептуу тут, кийим-кечен жупунусуна кайыл бол. Озуно чак, таза кий. Адегенде сырткы корунушун козго чалдыгат.
2. Башкаларга акаарат айтпа. Ал сага тийишпесе, кемсинтпесе ж.б. ызаалуу создор менен сени ууктурбаса, текөөрдөшпөсө, мейли зыяндуу пенде болсо да, аны оз жолуна кой.
3. Бироого учурашууда, кол беруудо, туз карап жуздон. Улууларга биринчи салам айт.
4. Ушак айындан озунду алыс тут. Эр жигитке бироонун устунон бир нерсе айтууну жараткан жазган эмес. Жаратылышы тегиз «жакшынын козу кор, кулагы кер». Мында айколдук, жоомарттык, эркекке таандык сапаттар жатат.
5. Уурулукка малынба, ал адамдын жузун жер каратат. Кээ бир адам намазын окуйт, келмеси оозунан тушпойт. Бирок журуш-турушу олдоксон. Калкка жакканын, кудай-таалага жакканын.
6. Дилинди ак карма, алдым-жуттум болбо, бей-бечара момундарды аёо сезимин дайыма ниетине чаап турсун. Колдон келсе дайыма аларга кайрымдуулук кыл. Драмдык жеке тамак-ашта эле эмес, ал

8. Жарык жана жалган дуйнодо сугалак болбо, бироолорго коз артпа. Тируучулуктун зыйнаты ыйманын жолдош болсо, ошол олжо.

9. Адатта кулуунун да ар кандайы бар. Тан-тамашаларда, тентуштардын арасында, жайыл дасторкон отуруштарда, улуу-кичуулордун арасында кулуунун оздук маданиятын, адебин кыргыз эли жондуу корот да, кулку омурдун мулку катары ырыхат алышат. Кулуу аркылуу конул куунакталат. Кытмыр кулуу – арамзалык ойдун бир белгиси, терс сапат. Кылымдар бою ата-бабаларыбыз түзгөн улуу адептик-ыймандык нарк-дөөлөттөрдөн бир аз тааныштынар. Ар бир пунктун талдап чыгалы.

«Кызы бардын – ыраматы бар»

Кыргыздар “Кыздын кырк чачы улуу» деп кыздарды сыйлап өзгөчө мамиле жасашкан, үйгө көрк берген гүлдөй тутуп аны назик асырап алышкан. Кыз өзүнүн үйүндө мейман деп саналгандыктан, бир эле өзүнүн үй-бүлөсүнө эмес, туугандарына, кошуналарына, бир көчөдө жашагандарга төгиз, түз, калыс, жылуу мамиле жасап, аларды сыйлап, ыйбаа кылып, улууларга адептүүлүгүн көрсөтүп, кичүүлөрүнө үлгү болуп өскөн. Кыздарды тарбиялоодо эненин ролу жана жоопкерчилиги чоң. Бүгүн биз гезит аркылуу жаш энелерге, чоң апаларга, эже-жеңелерге кайрылып, кыз тарбиясы тууралуу сөз кылууну туура таптык.

Кыз бала тиричиликке аралашсын

Эркек балдарга караганда кыздар эрте жетилип, сезимтал, чыйрак жана ар нерсеге дилгир болуп турмушка болгон көз карашы эрте артылат эмеспи. Ошондуктан аларды кичине кезинен тарта алына жараша жасай ала турган үй-тиричилигине тиешелүү иштерди карматып, казан-аякка, сайма сайууга, үйдү жыйнап-тазалаганга үйрөтүү керек. Кээ бир сезимтал кыздар кичине чагынан эле чоң кишилердин жумушуна аралашып, жардам бергиси келген учурлар болот. Ошондо, “Сен отуруп турчу тоскоол болбой” дебестен, аларды иштерге аралаштырып көндүрө бериш керек.

Кыз балага тамак жасаганды, кир жууганды, уз-чеберчилик иштерин, мисалы кийим тигүү, сайма сайуу, курак куроо, дагы башка жумуштарды жасаганга акырындап үйрөтө берсе, ал кыз кийинки турмушуна даяр болот да, учуру келгенде көп кыйналбайт. “Кыздуу үйдө кыл жатпайт» деп кыргыздар айткандай, айрыкча кыз балдарды тазалыкка көндүрүү, тазалыкта жүрүп, өзүнүн гигиенасына көңүл бөлүүнү калыпка салып көндүрүш керек. Мунун баарысын үйрөтүүчү биринчи энеси, анан эжеси, жеңеси, жакын адамдары болот.

Жарашыктуу кийгиз

Кыздар кичине кезинен эле чоң айымдарды туурап, ошолордукундай кийимди каалап, бийик такалуу бут кийимге кызыгышат. Ар бир нерсенин өз учуру болот дейбиз. Бирок азыркы мезгилде башталгыч класстагы кыздардан бери модага берилип жатышат. Айрыкча, кээ бир кыздар өзүнө жарашса да, жарашпаса да, жаш курагына туура келбеген, эптеп эле мода аты бар кийимдерди кийип алышат. Ооба, алар өздөрү гана тандап, каалап алган буюмду колдонгусу келет. Ошентсе да, кыз балага сатып берээрде өзүнүн жашына ылайыктуу кийимдерди алып беришибиз керек. Кийимдин кымбатына качырбай, өзүнүн бойуна, өңүнө, жашына карап жарашыктуу кийгизүү керек. “Деги өзүңдүн каалаганыңды алчы» деп кайдыгер мамиле кылган болбойт. Эне кошо барып, тандашып, мээрим менен кеңеш бергенде иш натыйжалуу болот. Ошентип чогуу барганда энелер кыздын денесин кыскан тар кийимдерди же бели, курсагы ачык кыска кофтаны алдыртпайт да. Андай кийимдер ден соолугуна тескери таасирин тийгизип, өнөкөт ооруларга чалдыктырышы толук мүмкүн. Мына акыркы жылдары жалаң ошондой бели ачык кийимдерди кийип жүрүшүп, Кыргызстан боюнча азыр дээрлик ошол кыздардын жарымынан көбү бөйрөгүн, табарсыгын суукка урунтуп алышкан.

энесине тартат, же чоң энесин тартат. Демек, кыздын бактылуу болушуна, кийинки турмушка ыймандуу, эмгекчил, акыл-эстүү бүлө даярдап берүүгө – эне милдеттүү. Туура тарбия, туура кеңешти кыз балага аба-суудай бериш керек.

Барган жери кызын мактап турса, энеге бул чоң сыймык.

Кыз барган жерине батпай, тил табыша албай же оокат кылууга чыдабай ажырашып төркүнүнө келсе, бул ата-энесине кайгы тартуулаганы. Ошондуктан акылдуу энелер, кызы качып келсе, кайра өзү жеткирип берген учурлар болгон. “Бардыңбы, эми чыда, бизди уят кылба. Күйөөңдү сыйла, кайын-журтуңду сыйла. Бизге арыз-муңду айтпа. Күйөөңдү жактырып бардыңбы, демек, ата-энесин сыйла” деп, кызына акыл айтуу энинин мойнундагы парз.

Эгерде энеси кызын начар тарбиялап, анан дагы болушуп, куда-сөөгү менен жакшы-жаман айтышып, тирешип, ортодогу мамиле бузулса – анда ал эне кызын бактысыз кылчу эне.

Башка үй-бүлөгө барганда, ал үйдүн ээлерин сыйлап, барган үйүмө батайын, ошол үйдүн мүчөсү болоюн деп жакшы ниет менен ыйбаа кылып, токтоо, сабырдуу болушу керек. “Сабырдын түбү сары алтын” дегендей, чыдамдуу болгон киши жеңет.

Кызга карата тыюулар

Кызга карата тыюулар. Кыздын тарбиясынын жооптуулугу артыкча болгон. Анын башкага бүлө болуп кетиши дайыма көңүлгө тутулган. Начар тарбия алган кыз күйөөгө барса ата – энесин гана эмес, бүт айылын, уруусун сөзгө калтырган. Андыктан кыздын кылык – жоругун, баскан – турганын үй – бүлөсүндөгүлөрдөн сырткары тууган – уругу да тескеген. “Кызга кырк үйдөн тыюу” деген макал ошол себептүү чыккан. Кызды жаштайынан үй тиричилигине үйрөтүп, адептүүлүккө, тыкандыкка, тазалыкка тарбиялаган. Күн чыкканга чейин уктаган адамдын ырыскысы кем болот деп, кызды эрте тургузуп үйрөткөн.

Таң жылдызы бар маалда ырыскыңды тилеп кал деген. Таң саардан короону шыпырса, “жүзүң мендей таза болсун” деп шыпырылган жер батасын берет экен. “Кыздуу үйдө кыл жатпайт” деп үйдүн тазалыгына кыз жооп берген. Кечинде үй шыпырбайт, жин – шайтан уялап албаш үчүн шыпырындыны үйгө түнөтпөйт. Казанга салып идиш – аяк жуубаган, аларды калдыр – шалдыр добушу жок жууп, идиш – аяк кагышса үйдөн ырыскы качат деп үйрөткөн. Казанды жууган соң жугундуну казан менен төкпөйт, антсе ырыскыны казаны менен төгүп салганга барабар болот экен. Кыз бала оокат жасап жатып тамагын утуру сузуп жеп турса казандын түбү тешилгиче турмушка чыкпайт деп зекиген. Тамак жасап жатып аралаштырган соң, кепкирди казанга какпа, казанды какса ырыскы качат.

Казанга чөмүч менен кепкирди чогуу салып койбо, күндөштүү болуп каласын деген. Түнү идиштерди жуксуз калтырып болбойт. Себеби алар таң атканча Меккеге барып дуба алып келишет экен. Эгерде жуулбай калса, кирмин деп уялып, бата албай калат деген ишеним бар. Кыз бала кара кийим кийбеген, чачын жайып жүрбөгөн, булар аза күтүүнүн белгиси катары каралган. Кыз кезинде кашын терсе атасына берген ашы арам болот, ал эми турмушка чыккандан кийин кийин тербесе, күйөөсүнө берген ашы арам болот деп коюшкан. Кашына осмо койгондо, ортосун сөзсүз бириктирип коюу керек, антсе ата – энесинин өмүрү узун болот экен. Кыз бала эркек кишиге тике карабайт, бирөөнүн көзүнчө керилип – чоюлбайт, керилгени эрге тийгиси келгендигинин белгиси деп тыйган. Эркек адамдын алдынан өтпөйт, эркектин жолу буулуп калат, кыз киши эркек баланы теппейт деген тыюулар бузулбай сакталган. Уул баланын кийимин, ошондой эле күйөөсү бар келиндин кийимин да кыздар кийбеген. Кыздын отуруп – турганы, тамак ичкени, мейманга чай сунганы, бирөөлөр менен саламдашканы, сүйлөгөнү, күлгөнү баары көзөмөлдө болгон. Мындай көзөмөл кыздын адептүү өсүшүнө, жакшы жар, эне болушуна көрүлгөн камкордук катары гана каралган.

Мына ошентип, элибиз өзүнүн жашоо шартына, диний ишенимине, дүйнө таануусуна ылайык көптөгөн тыюуларды иштеп чыгып, өз балдарын алардын негизинде тарбиялап келген. Бирок аларды балдардын ар бир аракетин, кыймылын тыйып – кысып турган күч катары түшүнүү туура эмес. Балдар тыюуларды кадыресе күндөлүк турмушунда эле түйүп алышкан да, аларды күн сайын кайталап туруунун зарылдыгы болгон эмес. Айрым тыюулар балдар эр жетип, чоңдордун катарына кошулгандан кийин деле табу катары өз күчүн жоготпой сактап кала берген. Тыюулардын бүтүндөй жыйыны элибиздин маданиятына, этикетине айланган. Далайларынан баштапкы жаралуу себеби унутулуп, жаңы мааниге өтүп кеткен. Андыктан бул маселе көңүлгө алынып, илимий баа берилчү күндөр алыс эмес деген ишеничтебиз.

- Кыз бала токкон күлдүн үстүн баспайт.
- Кыз бала эл барда казан-аякты калдыратпайт.
- Кыз бала эл барда чачын тарабайт.
- Кыз бала эркек кишиге тике карабайт.
- Кыз бала бойрок, шыйрак жебейт.
- Кыз бала томук мүлжүбөйт, анткени томаяк отот.
- Кыз бала кызыш өңгөч жебейт, жесе куйоого себи жок кетет.
- Кыз бала улуулардын жолун кесип отпойт.
- Кыз бала улууларга соорусун салбайт.
- Кыз бала эркек баланы теппейт.
- Кыз бала кашын тербейт, турмушка чыкканда жеңелери терип берет.
- Кыз бала бутун учкаштырып отурбайт.
- Кыз бала талтайып отурбайт, чалкасынан жатпайт.
- Кыз бала чачын жайбай жүрүшү керек (бул аза күтүүнүн белгиси).

3. Бышыктоо:

Ата-бабаларыбыз тузгон улуу адептик-ыймандык нарк-дөөлөттөрдү муноздогон макал-лакап, накыл создордон айтып бергиле. Аларды чечмелегиле.
Сыйлаганга аш таппасан, сыпаалыкка соз тап.
Улууга урмат, кичууга ызаат.
Сыйласан сыйлуу болосун.
Сыйлашпаган тууганын, сыр айтпаган душмандай.
Сый сыйга жарашат, сый билбеген адашат.
Уят олумдон катуу.
Сабырдын тубу сары алтын.
Жылуу созго жылан ийнинен чыгат. Ж.б.

4. Жыйынтыктоо:

“Карынын кебин капка сал” дегендей, ата-энебиз, улуулар айткан насаат создорду кунт коюп угуп, конулго туйуп, озубузду адептуу, ыймандуу, нарк-насилдуу болуп чоноюуга, келечекте “жакшы” адам болууга умтуулуубуз керек экен. Азыр баарынар эле ушул ойго кошулсанар керек деп ойлойм. Биз ошондо ата-энебиздин максат-тилегин орундап, аларды эч качан уятка калтырбайбыз.

5. Үйгө тапшырма берүү:

Өзүңөрдүн жаман сапаттарыңар барбы ойлонуп коргуло. Аларды жакшы сапаттарга алмаштырууга болобу? Адепсиздик кылган учурларыңар болгонбу? Ошол учурда кандай кылсанар туура болмок? Ойлорунарды баракка жазып келгиле.